

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2020. – Т. 42. – С. 189-195
DOI: 10.31861/mhpi2020.42.189-195

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2020. – Volume. 42. – pp. 189-195
DOI: 10.31861/mhpi2020.42.189-195

УДК: 94:314.743+070:82-92(438): 32

© Тетяна Єлова¹

**Концепції зовнішньої політики Польщі щодо України
на шпальтах паризької «Культури»**

У статті аналізуються зовнішньополітичні концепції польської політичної еміграції після Другої світової війни, що публікувалися на шпальтах літературно-політичного часопису «Культура», головним редактором якого був Єжи Гедройць. Найвідомішою зовнішньополітичною концепцією стала ідея про визнання повоєнних східних кордонів Польщі, та примирення поляків із своїми сусідами: українцями, білорусами та литовцями. Дана концепція не сприймалася у 1950-1970-х роках ХХ століття ні польською політичною еміграцією, ані політикумом Польської народної республіки. Однак, після перемоги на виборах у Польщі 1989 році «Солідарності» та формуванням нового посткомуністичного уряду, незалежна Республіка Польща взяла ідеї Є. Гедройця та Ю. Мирошевського за основу своєї зовнішньої політики щодо України. Саме програма розроблена видавцями часопису «Культура» лягла в основу польської східної політики, що успішно розпочала реалізовуватися з початку 90-х років ХХ століття.

Ключові слова: зовнішньополітичні концепції, Польща, Україна, Є. Гедройць, Ю. Мирошевський, часопис «Культура».

**Concepts of Poland's Foreign Policy Towards Ukraine
in the Columns of the Parisian "Culture"**

The presented articles analyze the foreign policy concepts of Polish political emigration after the Second World War, which were published and discussed in the columns of the literary and political magazine "Culture". The founder and editor-in-chief of the magazine was a Polish emigrant figure: journalist and publicist, public intellectual Jerzy Giedroyc, and the literary and political magazine "Culture" was published in Paris between 1947 and 2000. Playing an important role in Polish literary life, the magazine also became a lively discussion platform on the future of Europe, in particular, the future of Polish-Ukrainian interstate and interethnic relations.

In fact, J. Giedroyc, together with his friend and colleague J. Myroszewski, created, substantiated and developed the idea of recognizing Poland's post-war eastern borders and reconciling Poles with Ukrainians, Belarusians and Lithuanians. Another important component of the Polish foreign policy concept was the thesis that a free Poland could not exist without a free Ukraine.

This concept of Poland's foreign policy was not perceived in the 50s and 70s of the twentieth century by either Polish political emigrants or the politicians of the Polish People's Republic. However, after the victory of Solidarity in the 1989 Polish elections and the formation of a new post-communist government, the independent Republic of Poland took the ideas of J. Giedroyc and J. Myroszewski as the basis of its foreign policy towards Ukraine.

The process of shaping Polish foreign policy since 1989 has been quite complex and controversial, as from the very beginning it was necessary to develop a clear position on the changes taking place in the West and, more importantly, in the East. The crisis, and later the collapse of the USSR, put on the agenda of the Polish political elite the need to approach the formation of a new foreign policy of the Third Commonwealth with special attention. Therefore, the main goal of the new Eastern policy was to respond to the changes taking place abroad.

Keywords: foreign policy concepts, Poland, Ukraine, J. Giedroyc, J. Myroszewski, magazine "Culture".

¹ Аспірантка Волинського національного університету імені Лесі Українки, Україна. E-mail: tanya.yelova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1059-5795>.

Постановка наукової проблеми. Польський літературно-політичний часопис «Культура», що виходив з 1947 по 2000 рік спочатку в Римі, а потім у Парижі на своїх сторінках впродовж половини століття активно піднімав і популяризував ідею визнання повоєнних східних кордонів Польщі та польсько-українське примирення. На шпальтах «Культури» вперше у 50-х роках ХХ століття було висловлено та обґрунтовано ідею необхідності визнання Польщею власних повоєнних східних кордонів, саме у такому визнанні польськими еміграційними діячами, вбачалася єдино правильна політика щодо України. Ще одним елементом польської політики у східному напрямку було примирення поляків з сусідами за східним кордоном. Фактично, ідея сформульована головним редактором «Культури» Є. Гедройцем лягла в основу сучасної польської східної політики, що робить задекларовану проблему актуальною до вивчення сьогодні.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Найвагоміший внесок у дослідження польських зовнішньополітичних концепцій, що обговорювалися на сторінках паризької культури зробила, поза сумнівом, польська дослідниця Б. Бердиховська, яка зібрала, упорядкувала і здійснила коментар доробку Є. Гедройця та Ю. Мєрошовського видавши книгу «Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»»². Цей збірник є широко цитованим у представленій статті, оскільки містить, окрім коментарів Б. Бердиховської і паці Є. Гедройця та Ю. Мєрошовського. Не можливо оминати увагою і книгу «Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 роки»³, упорядником якої є, уже згадана, Б. Бердиховська.

Аналізу концепцій зовнішньої політики Польщі, у тому числі тих, які публікувалися у часописі «Культура», присвячено і монографію волинських дослідниць Л. Стрільчук та Ю. Пасічник «Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин»⁴, що є найновішим дослідженням в українській історіографії датованим 2020 роком. Окрім того, цінними для нашого дослідження стали наукові розвідки видані знайомими вітчизняними авторами серед яких Богдан Осадчук⁵, О. Гнатюк⁶ та ін. В цих працях проаналізовано історію польсько-українських взаємин, внесок редакції «Культури» та особисто Є. Гедройця в формування польсько-українського діалогу та примирення. Найвні публікації дозволяють комплексно проаналізувати концепції зовнішньої політики Польщі, що обговорювалися на шпальтах часопису «Культура» та прослідкувати їхню еволюцію.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є порівняльний аналіз зовнішньополітичних концепцій Польщі щодо України, які публікувалися на шпальтах паризької «Культури». Завданнями авторка ставить собі, по-перше, прослідкувати вплив ідей Є. Гедройця на формування сучасної східної політики Республіки Польща, а, по-друге, дослідити еволюцію концепцій зовнішньої політики щодо України, які висловлювалися на шпальтах «Культури» впродовж 50-70-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Політична карта Європи, що після Другої світової війни стала новою реальністю опинилася в епіцентрі дискусій не лише політиків, але й публічних інтелектуалів, серед яких були Єжи Гедройць, Юліуш Мєрошевський, Юзеф Чапський та ін. члени редакційної колегії часопису «Культура». Зокрема, польський митець Ю. Чапський співзасновник і член редколегії «Культури», виступаючи у 1950 році в Берліні на установчих зборах Конгресу свободи культури говорив про те, що Європа не закінчується на Ельбі і що Україна теж є частиною Європи. Зокрема, Ю. Чапський зазначив: «...Ми б хотіли почути виразний голос вільних росіян, який забезпечить народам, що входять до складу Союзу РСР, не лише автономію, не тільки згоду на внутрішню федерацію СРСР, але й на свободу вибору, як і з ким вони бажають об'єднуватися у федерацію. Ця справа не є внутрішньою справою Росії, вона стосується цілої Європи, з якою такі країни, як Україна, мають більше історичних зв'язків, аніж про це ві-

² Бердиховська, Б. (2005). Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької «Культури», *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, 266 с.

³ *Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 роки*, (2008). (Упор.) Бердиховська, Б. Київ, Критика, 752 с.

⁴ Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин, Луцьк, Терези, 360 с.

⁵ Осадчук, Б. (2011). Україна, Польща, світ, Київ, Смолоскип, 356 с.

⁶ Гнатюк, О. (2007). *Польсько-український діалог : часопис «Культура» та його спадщина*, Київ, Смолоскип, 64 с.

домо пересічному європейцю»⁷. Однак, аби цю проблему вирішити необхідно було обстоювати тезу про те, що на польсько-українському кордоні не закінчується Європа. Саме, це й стало головною метою утвореного в 1947 році часопису «Культура».

Засновником і головним редактором журналу був польський еміграційний діяч: журналіст та публіцист, публічний інтелектуал Є. Гедройць. Як зазначала знана польська дослідниця Б. Бердиховська: ««Культура» була не лише найважливішим часописом польської еміграції, не просто одним із найвизначніших та найцікавіших явищ польської культури ХХ століття, але і правдивим феноменом повоєнного європейського інтелектуального життя»⁸.

Власне, велика дискусія в українському питанні розпочалася із необхідності перегляду кордону, встановленого Ризьким договором, після статті Юзефа Лободовського – головного радника Є. Гедройця з українського питання. Згадана публікація побачила світ у березні 1952 року на шпальтах «Культури» і мала назву «Проти почвар минулого»⁹. Це була, свого роду, програма порозуміння поміж країнами-сусідами. Фактично, програму Ю. Лободовського можна звести до декількох головних постулатів, зокрема про те, що незалежність України – є одним із життєвих інтересів Польщі, власне, як і тісна польсько-українська політична співпраця. Автор концепції вважав, що було б оптимальним, якби це співробітництво відбувалося в межах центральноєвропейської федерації, адже: «Україна, як учасник федерації, що охоплювала би країни ЦСЄ, не повинна мати побоювань щодо польського домінування. Людський та економічний потенціал недостатній, порівняно із Росією, став би у такому разі до волі високим, аби вона почувалася впевнено»¹⁰.

Важливим запитанням, яке ставила перед собою редколегія «Культури», був перегляд спільного історичного спадку. При цьому піддавалася критиці невдала, на думку авторів, національна політика Другої Речі Посполитої, а тому ще актуальнішим вбачався пошук шляхів до порозуміння із східними сусідами Польщі. Окрім того, чітко декларувалася мета: боротьба супроти спільного ворога – СРСР. Це і спонукало, на наше переконання, Є. Гедройця крок за кроком вступати до української тематики.

І не зважаючи на те, що часопис «Культура» відгравав значущу роль у польському літературному житті, публікуючи статті Нобелівських лауреатів, польських публічних інтелектуалів, поряд із цим на шпальтах «Культури» з 50-х років ХХ століття усе частіше висловлюються ідеї визнання повоєнних східних кордонів Польщі, та примирення поляків з українцями, білорусами та литовцями. Сталося так, що саме на шпальтах паризької «Культури» було артикульовано політичну програму Є. Гедройця та Ю. Мєрошевського, яка, по суті, лягла в основу сучасної польської східної політики¹¹.

На думку Є. Гедройця та Ю. Мєрошевського ця політична концепція мала стати основою для формування та розбудови зовнішньополітичних зв'язків у майбутньому незалежної Польщі і її бувших земель, яка пізніше була названа «Доктриною Гедройця-Мєрошевського». Польські еміграційні діячі прогнозували можливі шляхи об'єднання держав Східної Європи супроти загрози із боку СРСР, аналізували можливості політичних трансформацій у Польщі та сценарії відновлення польської незалежності¹².

Власне, основні постулати, так званої, української стратегії Є. Гедройць сформулював ще до початку Другої світової війни, а по її закінченні розвинув та поглибив їх. Його погляди опиралися на переконання в тому, що Україна має надзвичайно важливе значення для Центрально-Східної Європи. Будучи симпатиком українського самостійницького руху, Є. Гедройць розумів його політичне значення, а тому одним з найважливіших завдань, що стояли перед польськими еміграційними колами він вважав міжнаціональне примирення, налагодження польсько-

⁷ Czapski, J. (1951). W Berlinie o zjednoczonej Europie, *Kultura*, Paryż, № 9, s. 109-111.

⁸ Бердиховська, Б. (2005). Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької «Культури», *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 9.

⁹ Lobodowski, J. (1952). Przeciw upiorom przeszlosci, *Kultura*, Paryż, № 2-3, s. 53.

¹⁰ Ibid., s. 55.

¹¹ Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Вказ. пр., с. 53-54.

¹² Мєрошевський, Ю. (2005). Листи з острова. Приватні політичні ініціативи, *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 152.

українських міжнаціональних відносин і підтримку поляками прагнень українського народу до незалежності¹³.

Слід зауважити, що польські еміграційні кола у перші роки виходу часопису «Культури» не особливо реагували на такі заяви Є. Гедройця. А сам же автор зовнішньополітичної теорії був абсолютно переконаним у правильності своєї позиції, зокрема у листі другу А. Бобковському він писав: «Я просто хочу почати порушувати питання, яких усі бояться, наприклад: федерація з Литвою, а що з Вільном, з Україною, – як усе це узгодити з ризьким трактатом? Чи ризький трактат належить до категорії святощів, чи, можливо, нам треба спокійно подискутувати про сенс цього кордону. Цього вистачить, аби мене зненавиділи всі земляки – на жаль, боюся, не лише на еміграції. Але ж хтось же мусить це зробити?»¹⁴. На думку польської дослідниці Б. Бердиховської, такий стан речей зовсім не знеохочував Є. Гедройця знов і знов намагатися змінити ставлення поляків до української проблеми¹⁵.

Уже згадуваний нами вище Ю. Мерошевський, що був лондонським кореспондентом часопису «Культура» і близьким другом Є. Гедройця, був прихильником примирення Польщі із сусідніми народами по східному кордону, звідси іще одна назва «Доктрина Гедройця-Мерошевського» – «УЛБ» (від скорочення назв країн – Україна, Литва, Білорусь). Суть цієї доктрини полягала у тому, що необхідно визнати незворотність територіальних змін, які відбулися у наслідок Другої світової війни¹⁶. Погодження поляків із втратою Вільнюса і Львова розглядалося як головна умова примирення з сусідами поляків за східним кордоном, а у майбутньому, здобуття країнами ЦСЄ, підконтрольним Радянському Союзу, незалежності¹⁷. В 50-60-х роках ХХ століття такі погляди були сміливою новаторською позицією, яка ішла у розріз із тогочасною думкою політичних польських емігрантських діячів, що перебували у США та Великій Британії. Фактично, йшлося про те, що Польща мала погодитися із своїми повоєнними кордонами та відмовитися від ідей ревізіонізму¹⁸.

Польські еміграційні інтелектуали Є. Гедройць та Ю. Мерошевський стояли на позиції, що безпека Польщі безпосередньо узалежнюється від факту наявності за її східним кордоном незалежних держав, що виключило б ситуацію перебування Польщі між наддержавами Німеччиною та СРСР, як це було, наприклад, напередодні Другої світової війни¹⁹.

Сьогодні, визнання східних кордонів Польщі є цілком логічним та зрозумілим не лише для політиків, але й для пересічних поляків та українців, проте у часи Польської Народної Республіки дана позиція була неприйнятною, як для польської політичної еміграції, так і для більшості поляків загалом. А між тим, доктрина Гедройця-Мерошевського поєднувала, фактично, постялтинську політичну реальність з польськими національними інтересами²⁰.

Важко переоцінити важливість запровадження редакцією «Культури» на сторінках часопису української хроніки, що передбачала публікацію у польському перекладі творів українських письменників-емігрантів: Є. Маланюка, У. Самчука, Ю. Шереха-Шевельова. Останній, пригадуючи знайомство з Є. Гедройцем писав: «...Ми зустрічалися час від часу під час моїх візитів до Парижа. Його цікавила тематика сусідів Польщі і він мав дуже джентльменське ставлення до українського питання»²¹.

Польський публічний інтелектуал Є. Гедройць обстоював думку про те, що вирішене українське питання є гарантією стабільності у регіоні ЦСЄ. Від початку п'ятдесятих років ХХ століття він повільно, але дуже наполегливо змінював підхід до так званого «кресового» питання, об-

¹³ Jerzy Giedroyc – Andrzej Bobkowski. Listy 1946-1961. (1997). Warszawa, s. 76.

¹⁴ Ibid., s. 76.

¹⁵ Бердиховська, Б. (2005). Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької «Культури», *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 17.

¹⁶ Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Вказ. пр., с. 53.

¹⁷ Мерошевський, Ю. (2005). Російський «польський комплекс» і простір УЛБ, *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 195-209.

¹⁸ Заневич, М. (2017). У полоні старих концепцій: що впливає на українську політику Польщі, режим до-тупу: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409>, (дата перегляду: 12.03.2020).

¹⁹ Гедройць, Є. (2015). *Автобіографія у чотири руки*, Київ, Дух і літера, с. 38.

²⁰ Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Вказ. пр., с. 53.

²¹ *Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 роки*, (2008). (Упор.) Бердиховська, Б. Київ, Критика, с.14.

грунтовуючи для польських еміграційних кіл і співвітчизників, необхідність відкидання упреждень стосовно українців, білорусів та литовців, і наполягаючи на визнанні цих народів, як союзників. Є. Гедройць переконував про необхідність відмовитися від будь-яких спроб польського домінування над східними сусідами і визнати Львів – українським, а Вільнюс – литовським.

Вказував Є. Гедройць і, на так звані, ментальні кордони із східними сусідами поляків, що утворилися через тривале перебування народів в межах однієї держави. Польський публічний інтелектуал стверджував: «У цій дивній головоломці у нас є великий шанс. Таким шансом може стати для нас «східна» політика ... маємо проводити самостійну політику, а не залежну від США чи якоїсь іншої наддержави. Нашою головною ціллю є нормалізація стосунків польсько-російських і польсько-німецьких при одночасному забезпеченні незалежності України, Білорусії та держав Балтії, при цьому співпрацювати з ними. Маємо собі усвідомити: що сильніші наші позиції на Сході, то більше зважатимуть на нас в Західній Європі»²².

На початку семидесятих років ХХ століття Є. Гедройць висловився за підтримку концепції «Не може бути вільної Польщі без вільної України»²³. Звісно ж, що озвучення подібної тези у межах Польської Народної Республіки або ж на теренах Союзу РСР просто не можна уявити. Слід, також, акцентувати на тому, що факт перебування у політичній еміграції сприяв поширенню та популяризації демократичних (переслідуваних у Польщі і Союзі РСР) ідей стосовно української справи. Однак, слід віддати належне Є. Гедройцю за підтримку та розвиток ідей міжнародного примирення та порозуміння українців й поляків. Як відомо, цим ідеям Є. Гедройць залишався вірним до кінця життя²⁴.

Дискутуючи про кордони України у 1977 році одним з найбільших досягнень Є. Гедройця та його прихильників було підписання «Декларації щодо української справи», опублікованої у часописі «Культура» в 1977 році. В Декларації представниками польської, російської, угорської та чеської еміграції ставилося запитання щодо необхідності відновлення української державності з метою визволення й інших держав соціалістичного блоку. У Декларації йшлося про потерпання країн соцтабору не лише від російського, а й від польського імперіалізму²⁵.

Не можна оминати увагою й ще одну концепцію Є. Гедройця стосовно України, яка нині актуальна, як ніколи і зводиться до того, що необхідною передумовою успішної боротьби за досягнення незалежності та демократичних зрушень в Польщі і в Україні є досягнення примирення та порозуміння між націями²⁶. За цією теорією, зближення українсько-польське стане гарантією безпеки у регіоні та допоможе запобігти новій російській агресії в ЦСЄ.

А між тим, перемога «Солідарності» на виборах 4 червня 1989 року стала початком нового періоду в історії Польщі та актуалізувала питання про форми східної політики. Фактично, нова східна політика – політика двох векторів продемонструвала, що кропітка праця Є. Гедройця та Ю. Мерошевського не пройшла даремно, адже сформульовані ними у попередні десятиліття постулати польської східної політики стали можливим для реалізації²⁷.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи зазначимо, що концепції зовнішньої політики щодо України висловлені Є. Гедройцем та його однодумцями на шпальтах часопису «Культура» у головних рисах зводилися до того, що лише за умов федерації всієї Європи та прозорості кордонів Україна зможе досягти та втримати незалежність. Вбачаючи небезпеку у прагненнях Росії на гегемонію в регіоні, Є. Гедройць обстоював право українців, білорусів та литовців на самовизначення.

На шпальтах «Культури», особливо у перші роки її діяльності, бачення України зводилося до декількох моментів: по-перше, дискусією навколо політичного кордону, набутого внаслідок

²² Гедройць, Є. (2015). *Автобіографія у чотири руки*, Київ, Дух і літера, с. 246.

²³ Генік, М. (2007). Взаємовідносини Єжи Гедройця і української еміграції, *Галичина*, № 12-13, с. 458-461.

²⁴ Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Вказ. пр., с. 54.

²⁵ Генік, М. (2011). Роль «Декларації в українській справі» 1977 року в досягненні польсько-українського примирення, *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Збірник наукових праць*, Випуск 3-4, Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, с. 215.

²⁶ Strilchuk, L. (2018). The Ukrainian-Polish Confrontation in Volhynia in the Second World War: Historical Memory Transformations, *Codrul Cosminului*, Vol. XXIV, No. 1, p. 145-165.

²⁷ Заневич, М. (2017). У полоні старих концепцій: що впливає на українську політику Польщі, режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409>, (дата перегляду: 12.03.2020).

перебування впродовж тривалого періоду часу в рамках однієї держави; по-друге, актуалізацією питання про незалежність України в таких етнічних територіях, як Буковина, Бессарабія, Крим, котрі опинилися в межах УРСР. Українці, на думку видавців «Культури», неодмінно мали об'єднатися та сформувати єдину політичну націю, визнану на міжнародній арені.

Без перебільшення можна стверджувати і те, що концепції щодо України, висловлені на сторінках паризької «Культури», заклали підвалини добросусідських відносин між новими незалежними Республікою Польща та Україною, що постали на початку 90-х років ХХ століття. Зважена та цілеспрямована редакційна політика стала запорукою розуміння політичними елітами обох країн необхідності примирення та співпраці у справі подолання негативу спільного історичного спадку. Найголовніше, що на думку авторки було зроблено середовищем часопису «Культура» – це створення чіткої ментальної мапи України – незалежної та дружньої до Польщі.

Список джерел

1. Бердиховська, Б. (2005). Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької «Культури», *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 9-34.
2. Гнатюк, О. (2007). *Польсько-український діалог : часопис «Культура» та його спадщина*, Київ, Смолоскип, 64 с.
3. Гедройць, Є. (2015). *Автобіографія у чотири руки*, Київ, Дух і літера, 408 с.
4. Генік, М. (2007). Взаємовідносини Єжи Гедройця і української еміграції, *Галичина*, № 12-13, с. 458-461.
5. Генік, М. (2011). Роль «Декларації в українській справі» 1977 року в досягненні польсько-українського примирення, *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Збірник наукових праць*, Випуск 3-4, Львів, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, с. 213-219.
6. *Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 роки*, (2008). (Упор.) Бердиховська, Б. Київ, Критика, 752 с.
7. Заневич, М. (2017). У полоні старих концепцій: що впливає на українську політику Польщі, режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409> (дата перегляду: 12.03.2020).
8. Мєрошевський, Ю. (2005). Листи з острова. Приватні політичні ініціативи, *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*, Київ, Критика, с. 149-156.
9. Мєрошевський, Ю. (2005). Російський «польський комплекс» і простір УЛБ : стаття, *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»* Київ, Критика, с.195-209.
10. Осадчук, Б. (2011). Україна, Польща, світ, Київ, Смолоскип, 356 с.
11. Стрільчук, Л., Пасічник, Ю. (2020). Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин, Луцьк, Терези, 360 с.
12. Czapski, J. (1951). W Berlinie o zjednoczonej Europie, *Kultura*, Paryż, № 9, s.108-113.
13. Jerzy Giedroyc – Andrzej Bobkowski. Listy 1946-1961. (1997). Warszawa, s.74-96.
14. Lobodowski, J. (1952). Przeciw upiorom przeszlosci, *Kultura*. Paryż, № 2-3, s. 14-67.
15. Strilchuk, L. (2018). The Ukrainian-Polish Confrontation in Volhynia in the Second World War: Historical Memory Transformations, *Codrul Cosminului*, Vol. XXIV, No. 1, p. 145-165.

References

1. Berdykhovska, B. (2005). Ukrayina v zhytti Yezhy Gedroytsya i na storinkakh paryzkoyi «Kultury», *Prostir svobody. Ukrayina na shpaltakh paryzkoyi «Kultury»*, Kyuyiv, Krytyka, s. 9-34.
2. Hnatyuk, O. (2007). *Polsko-ukrayinsky dialoh : chasopys «Kultura» ta yoho spadshchyna*, Kyuyiv, Smoloskyp, 64 s.
3. Gedroyts, Ye. (2015). *Avtobiohrafiya u chotyry ruky*, Kyuyiv, Dukh i litera, 408 s.
4. Genyk, M. (2007). Vzayemovidnosyny Yezhy Hyedroytsya i ukrayinskoyi emihratsiyi, *Halychyna*, № 12-13, s. 458-461.
5. Genyk, M. (2011). Rol «Deklaratsiyi v ukrayinskiy spravi» 1977 roku v dosyahnenni polsko-ukrayinskoho prymyrennya, *Ukrayina–Polsha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist. Zbirnyk naukovykh prats*, Vypusk 3-4, Lviv, Instytut ukrayinoznavstva im. I.Krypyakevycha NAN Ukrayiny, s. 213-219.

6. *Yezhy Gedroyts ta ukrayinska emigratsiya. Lystuvannya 1950–1982 roky*, (2008). (Upor.) Berdykhovs'ka, B. Kyiv, Krytyka, 752 s.
7. Zanevych, M. (2017). U poloni starykh kontseptsiy: shcho vplyvaye na ukrayinsku polityku Polshchi, rezhym dotupu: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409> (data perehlyadu: 12.03.2020).
8. Myeroshevskyy, Yu. (2005). Lysty z ostrova. Pryvatni politychni initsiatyvy, Prostir svobody. *Ukrayina na shpaltakh paryzkoyi «Kultura»*, Kyiv, Krytyka, s. 149-156.
9. Myeroshevs'kyu, Yu. (2005). Rosiyskyy «polskyy kompleks» i prostir ULB : stattya, *Prostir svobody. Ukrayina na shpaltakh paryzkoyi «Kultura»*, Kyiv, Krytyka, s.195-209.
10. Osadchuk, B. (2011). *Ukrayina, Polshcha, svit*, Kyiv, Smoloskyp, 356 s.
11. Strilchuk, L., Pasichnyk, Yu. (2020). Prezydentskyy vymir suchasnykh ukrayinsko-polskykh vidnosyn, Luts'k, Terezy, 360 s.
12. Czapski, J. (1951). W Berlinie o zjednoczonej Europie, *Kultura*, Paryż, № 9, s.108-113.
13. Jerzy Giedroyc – Andrzej Bobkowski. Listy 1946-1961. (1997). Warszawa, s.74-96.
14. Lobodowski, J. (1952). Przeciw upiorom przeszlosci, *Kultura*. Paryż, № 2-3, s.14-67.
15. Strilchuk, L. (2018). The Ukrainian-Polish Confrontation in Volhynia in the Second World War: Historical Memory Transformations, *Codrul Cosminului*, Vol. XXIV, No. 1, r. 145-165.